

Література

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного та порівняльного аналізу: монографія / О.Є. Антонова. – Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2005. 456 с.
2. Барко В. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навально-виховному процесі / В. Барко та ін. Тернопіль: ТНУ, 2000. 85 с.
3. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності. Харків: ХНУ, 2015. 110 с.
4. Клименюк Ю.М. Обдаровані діти, їх виявлення та діагностика / Ю.М. Клименюк // Проблеми освіти: збірник наукових праць. Спецвипуск. Вінниця-Київ, 2015. С. 46-50.
5. Кульчицька О. Методика діагностики інтелектуальної обдарованості / О. Кульчицька // Обдарована дитина. 2007. №1. С. 39-42.
6. Морозова Л. Діагностика дитячої обдарованості та психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей / Л. Морозова, І. Бондарев // Рідна школа. 2003. №5. С. 34-38.
7. Щелбанова Е.И. Психологическая диагностика одаренности школьников: проблемы, методы, результаты исследований и практики / Е.И. Щелбанова. М.: Изд-во МПСИ; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. 368 с.

References translated and transliterated

1. Antonova O.Ie. Obdarovanist: dosvid istorychnoho ta porivnialnoho analizu: monohrafiia [Giftedness: the experience of historical and comparative analysis: Monograph]. Zhytomyr: Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet imeni I. Franka, 2005. 456s.
2. Barko V. Psykholoho-pedahohichna diahnostryka tvorchoho potentsialu osobystosti uchnia v navalno-vykhovnomu protsesi [Psychological-pedagogical diagnostics of creative potential of the student's personality in the bulk-educational process]. Ternopil: TNU, 2000. 85 s.
3. Volobuieva T.B. Rozvytok tvorchoi kompetentnosti shkolariv [Development of pupils' creative competence]. Kharkiv: KhNU, 2005. 110 s.
4. Klymeniuk Yu.M. Obdarovani dity, yikh vyjavlennia ta diahnostryka [Gifted children, their detection and diagnostics]. Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prats – Problems of education: a collection of scientific works. – Spetsvypusk. Vinnytsia-Kyiv, 2015. S. 46-50.
5. Kulchytska O. Metodyka diahnostryky intelektualnoi obdarovanosti [Methodology of diagnostics of intellectual giftedness]. Obdarovana dytyna. – Gifted child, 2007. №1. S. 39-42.
6. Morozova L. Diahnostryka dytiachoi obdarovanosti ta psykholoho-pedahohichni osoblyvosti obdarovanykh ditei [Diagnosis of child's giftedness and psychological and pedagogical features of gifted children]. Ridna shkola, 2003. №5. S. 34-38.
7. Shcheblanova E.I. Psikhologicheskaia diahnostryka odarennosti shkolnikov: problemy, metody, rezultaty issledovaniia i praktiki [Psychological diagnostics of students' talents: odarennosti shkolnikov: problems, methods, results of research and practice]. M.: Izd-vo MPSI; Voronezh: NPO «MODEK», 2004. 368 s.

УДК 159.943 : 316.6

<https://doi.org/10.26661/2310-4368-2019-2-16-08>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ “ВИБІР”

О.В. Іщук

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, Запорізький національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2487-2180>

Olga.ischuk@gmail.com

О.А. Лукасевич

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, Запорізький національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5565-1332>

galitskayao@ukr.net

Іщук О.В., Лукасевич О.А. Концептуальні підходи до розуміння психологічної сутності поняття “вибір”.

У статті представлено теоретичний аналіз психологічних параметрів поняття “вибір” у зарубіжній та вітчизняній літературі, в результаті якого виявлено його неоднозначне трактування. Виділено характеристики вибору з позиції різних психологічних підходів та напрямків, систематизовано характеристики вибору за низкою критеріїв. Спорідненими поняттями для даного феномену у науковій літературі визначено поняття “свобода”, “рішення”, “відповідальність”. Вибір розглянуто як складне, динамічне, психологічне утворення, усвідомлений процес прийняття особистістю рішення, що ґрунтується на результатах порівняння у конкретній життєвій ситуації різних альтернатив. Серед основних факторів, що впливають на здійснення вибору виділено детермінанти різного роду, рівня і узагальнення. Відповідно до характеру ситуації і ступеню прояву суб’єктивності особистості при здійсненні вибору, встановлено такі види вибору: життєвий, екзистенціальний, моральний, соціальний.

Ключові слова: вибір, свобода, відповідальність, прийняття рішення, ціннісні орієнтації.

Ishchuk, O.V., Lukasevich, O.A Conceptual approaches of psychological essence of the category "choice".

The article presents a theoretical analysis of the psychological parameters of the concept of "choice" in foreign and domestic literature, which revealed its ambiguous interpretation. The characteristics of choice from the standpoint of different psychological approaches and directions have been distinguished, the characteristics of choice according to a number of criteria have been systematized, among which are the participation of consciousness, the level of mental regulation of human behavior and activity, individual peculiarities of the person, the effectiveness of the choice, the availability of alternatives of choice, structure, reversibility and scale. Related concepts for this phenomenon in the scientific literature have been defined the concepts of "freedom", "decision", "responsibility". The choice has been considered as a complex, dynamic, psychological formation, a conscious process of making a decision by the person, based on the results of comparison in a particular life situation of different alternatives. It has been established that the completion of the selection is judged mainly by the presence of the result, not by time frames and not by stage. The dynamics of choice have been considered in the context of the subject's confidence in his own choice, the appearance of doubt when choosing one or the other alternative. The determinants of different kinds, levels and generalization have been identified among the main factors, that influencing exercise of choice. The attention was focused on the complex nature of the interrelations between objective and subjective living conditions, that influence decision making in the choice. According to the nature of the situation and the degree of manifestation of personality subjectivity in making the choice, the following types of choice have been established: life, existential, moral, social.

Keywords: choice, freedom, responsibility, decision making, value orientations.

Постановка проблеми. Життя людини – результат життєвих виборів, які вона постійно здійснює. Вибір людини має потужні рушійні та спрямовуючі впливи, регулятивні можливості, оскільки впродовж життя людина здійснює безліч актів вибору у різних сферах і на різних рівнях. Нестабільність економічного життя, невизначеність у життєвій ситуації, усвідомлення некомпетентності у вирішенні смисложиттєвих завдань та ін., робить особливо актуальними питання визначення сутності та особливостей здійснення вибору.

Категорія вибору у психології уявляє собою надзвичайно складний та багатоаспектний феномен. Результати досліджень проблеми вибору показали, що даний феномен розглядається частіше з точки зору його результату, ніж з точки зору процесу. В той же час, окремі процесуальні характеристики вибору позначені теоретично, але недостатньо вивчені емпірично.

З метою вирішення поставлених завдань було проведено систематизацію представлених у науковій літературі уявлень про поняття “вибір”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема особистісного вибору, його детермінованості і рівня свободи, сутності і основних умов прояву, питання прийняття рішення у складних життєвих ситуаціях і в повсякденному досвіді завжди знаходились в центрі уваги психологів різних шкіл і напрямків. Найбільш розробленими у цьому питанні є теорії мислення, де вперше було визначено проблему прийняття рішення (Р. Мей, П. Тілліх), а також процеси здійснення вибору у ситуації невизначеності (Т.В. Корнілова, Ю.М. Швалб, О.К. Тихоміров). Вивчення проблеми вибору у вітчизняній психології представлено, крім того, у таких контекстах: вибір як складова життєвого шляху особистості (С.Л. Рубінштейн, В.С. Мухіна, Т.М. Титаренко); як усвідомлення, реалізація власного потенціалу, що визначається внутрішньою позицією, ціннісними орієнтаціями особистості (В.В. Знаков); як здатність людини будувати своє життя враховуючи свою індивідуальність (К.А. Абульханова-Славська); як готовність до раціональної організації часу, як здатність до саморегуляції (Л.І. Божович, А.В. Мудрик).

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. У сучасній науковій літературі єдиного визначення поняття вибір не існує. Даний феномен у роботах філософів, психологів, педагогів, визначається по-різному і, в той же час, він настільки тісно пов'язаний з феноменом свободи, що дослідницькі позиції вчених філософів поєднують поняття “вибір” з поняттям “свобода” і виділяють таким чином категорію “свобода вибору”.

Початок цьому поклали античні філософи Сократ, Платон, Арістотель, які викоремлювали “людське прагнення” та існування “за покликом природи”, залишаючи за людиною її право на вибір. У Середньовіччі поняття божественного приречення заперечувало індивідуальну свободу людини. Фома Аквінський відмічав, що вчиняти вільно означає діяти, орієнтуючись на ідеал блага, погоджуючи особисті прагнення із суспільною справедливістю. Вирішальним у зміні поглядів на категорію свободи є Новий час, коли людина стає центром ціннісних відносин. На думку філософів Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро,

перехід від природної свободи, яка обмежена силами самого індивіду, до моральної свободи відбувається на основі використання моральних законів, які люди приписували самим собі. Проблему співвідношення свободи волі і морального закону розглядають представники німецької класичної філософії. І. Кант вважав, що свобода є можливою лише у сфері моральної закономірності. На відміну від І. Канта, Г.Гегель впевнено заявляв, що історія людства – це процес усвідомлення свободи.

Значення свободи для самореалізації людини в центр свого вчення поставили екзистенціалісти М. Хайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю. В роботах цих мислителів ставиться питання не лише про межі людської свободи, а й констатується можливість трансформації інтенцій свободи у поведінці індивіда. Як зазначає М. Хайдеггер, свобода дає людині усвідомлення її смертності і раціональну орієнтацію у світі [4].

Аналіз категорії свободи і свободи вибору на різних етапах розвитку філософської думки дає змогу стверджувати, що свобода є усвідомленим вибором людиною лінії своєї поведінки.

У зарубіжній та вітчизняній психології вибір розглядається з позиції різних підходів і напрямків. Зокрема, в межах психодинамічного напрямку вибір визначають як стиль, детермінований фізіологією і онтогенезом людини. В роботах З. Фрейда відмічається зв'язок особливостей вибору з характером психосексуального розвитку, взаємовідносинами з батьками, захисними механізмами і здатністю до сублімації. Психоаналітики виділяють вибір невроту і вибір об'єкту любові. “Це процес інтелектуальної процедури вибору між різними можливостями. Вибір об'єкту любові має незворотній і детермінуючий характер, який суб'єкт здійснює у вирішальний момент своєї історії. Він пов'язаний зі змінами в особистості суб'єкта” [10].

У психологічній концепції К. Хорні, вибір невротика характеризується провідним способом подолання базальної тривожності, а саме: підпорядкуванням думці інших, прямим ствердженням своєї програми розвитку, уникненням проблеми вибору як такої, отриманням любові будь-якою ціною, нав'язливою схильністю до накопичення. Крім того, К. Хорні зауважує, що вибори чоловіків, їх великі досягнення у суспільному та професійному житті обумовлені “заздрістю до материнства”. Відтак, вибір є глобальним, фізіологічним, патологічним, залежним від статі [10].

В індивідуальній психології А. Адлера вибір обумовлений балансом неповноцінності-перевершування, рівнем соціальної адаптації, порядком народження, здатністю до кооперації. Вибір звичайної людини є реалізацією її життєвого стилю на шляху виконання суспільно-корисної діяльності. Порушення у соціальній адаптації призводять до розвитку почуття неповноцінності, подолання якого пов'язане із появою комплексу перевершування. Разом з тим, лише поєднуючись зі здатністю людини до співробітництва, мотивація перевершування може забезпечити успіх. Особистість обирає вектор власного життя, відчуваючи, з одного боку, вплив своїх індивідуальних особливостей і сімейних ролей, а з іншого – повинна володіти здібностями для досягнення успіху. Тому, вибір є глобальним, пов'язаним із мотивацією успіху [1].

Відмінності між людьми у здатності робити вибір спостерігаються у колективній психології К. Юнга. Переважання однієї з двох типових установок щодо об'єкта сприйняття інтроверсії або екстраверсії, поєднання їх з окремим когнітивним процесом, конкретизуються у особистісному типі та способі здійснення вибору. Так, вибір особистості екстравертно-інтуїтивного типу відрізняється наявністю установки споглядання та очікування. Для вибору інтровертовано-чуттєвого типу важливим є прояв глибоких внутрішніх почуттів у вигляді вчинків. Згідно з позицією К. Юнга, вибір є індивідуальним і особистісним [10].

У психології самоактуалізації А. Маслоу вибір визначається як необхідний компонент здорового розвитку особистості. У своєму житті людина постійно знаходиться у стані вибору між безпекою і розвитком. Особистість розглядає наявні потреби і визначає ступінь насиченості і черговість їх задоволення. Зупинивши свою увагу на задоволенні біологічних потреб, людина залишається у безпеці. Орієнтуючись на розвиток і самоактуалізацію, особистість обирає поведінку спрямовану на задоволення вищих і матеріальних потреб. Тоді, вибір характеризується залежністю від ієрархії потреб конкретної особистості [11].

На думку Дж. Келлі, представника когнітивної теорії, вибір вивчається як результат сортування альтернативних конструктів. Особистість обмежує наявні гіпотези до найбільш прийнятної кількості для даної ситуації і вирішує варіанти їх використання. Впродовж життя особистість сортує конструкти з метою визначити параметри своїх майбутніх виборів. Відтак, зміна конструктів неминує призводить

до зміни критеріїв здійснення виборів. Підсумовуючи, можна сказати, що вибір є обмеженим, заданим системою особистісних конструктів.

У сценарній теорії Е. Берна вибір здійснюється на основі життєвого сценарію, несвідомо переданого батьками своїм дітям у вигляді жорстко закріплених зразків поведінки. Сценарій формується у дитинстві і пов'язаний з усіма компонентами особистостей батьків. “Мотивуючий вплив при побудові життєвого плану виходить від Дитини одного з батьків протилежної статі. Дорослий стан батька тієї ж статі дає людині зразки, програму поведінки. Батьківські стани двох дорослих навчають правилам поведінки, які складуть антисценарій людини”. Важливим є бажання батьків передати і можливість дитини прийняти сценарій. Таким чином сценарна поведінка визначає можливість людини здійснювати вибори за батьківською моделлю, проте активна особистісна позиція дає змогу подолати сценарій і управляти своїм життям [10].

Найбільш повно питання вибору висвітлюються у поглядах вченого-екзистенціаліста Р. Мея. Він стверджував, що процес прийняття рішення наявний у будь-якому акті свідомості. Прийняття рішення не залежить цілком і повністю від зовнішньої ситуації. Рішення включає в себе фактор випадковості, елемент “стрибка”, руху у новому напрямку. Тому, вибір постає в центрі проблем людського існування, детермінуючою характеристикою, унікальною особливістю і неодмінною умовою того, щоб приймати відповідальність за власне “Я” [11].

Вітчизняні психологи, зокрема Л.С. Виготський в межах культурно-історичного підходу виділяв реакції вибору і вольовий вибір. Перший є проявом функцій організму, живий процес виникнення, встановлення, замикання реакцій, результатом якого є рух. Накопичення особистісного досвіду і виникнення мотивів лежить в основі можливості обирати згідно з волею. За умови вольового вибору особистість максимальна: вона активно вирішує ситуацію боротьби мотивів при здійсненні діяльності. Справжній вибір характеризується наявністю волі, складністю, мотивованістю, дієвістю, залежністю від досвіду особистості.

На основі особливостей альтернатив вибору і критеріїв для їх порівняння розрізняють простий, смисловий і особистісний вибори.

1. Простий – діяльність прийняття рішення в ситуації порівняння декількох альтернатив за відомим суб'єкту критерієм. Вибір є інтуїтивним, автоматизованим, згорнутим, незалежним від особистісних характеристик.

2. Смисловий – діяльність, за якою суб'єкт співставляє якісно різні альтернативи для знаходження важливих смислових критеріїв. Обираючи, особистість кожного разу знову здійснює відносно розгорнуту діяльність, відкидаючи окремі життєво необхідні відношення без раціональних підстав, ризиковано.

3. Особистісний або екзистенціальний вибір здійснюється у критичних життєвих ситуаціях, коли суб'єкту не надано критеріїв порівняння альтернатив та самі альтернативи. Цей вибір має надскладну операційну структуру. Побудова альтернатив вибору і готовність особистості до великої кількості варіантів подій забезпечується внутрішніми особистісними передумовами [3].

Представники особистісно-діяльнісного підходу вважають, що наявність декількох конкуруючих видів діяльності вимагає від особистості здійснення ціннісного вибору. А.Г. Асмолов характеризує ціннісний вибір вільним оперуванням смислами і цінностями: у життєво важливих ситуаціях особистість перетворює, а у критичних – створює нові смисли і цінності [2].

В межах підходу В.Ф. Сафіна поєднується вибір із самосвідомістю особистості у поняття “ситуації вибору” як конкретної форми прояву самосвідомості, спрямованості суб'єкта на певні цілі, вибір засобів і способів їх досягнення. Вибір відбувається у формі рішення та втілення його в життя на основі усвідомлення, співставлення суб'єктом свого “хочу”, “можу”, “маю” і тих вимог, які висуває людині соціальне середовище. Досвід не досягнення цілей спонукає до усвідомлення людиною протиріч між сутнісними силами. Вирішення цих протиріч здійснюється шляхом трансформації, за умови збігу смислів, суспільних потреб, можливостей, вимог у особистісні конструкти даного суб'єкта [8].

А.А. Комлев у регулятивному підході визначає вибір як набір можливостей, як динамічний процес домінування однієї із наявних можливостей, як результат вибіркової діяльності. Життєвий вибір, що відрізняється часовою масштабністю, актуалізується у точках переходу суб'єкта у якісно новий стан. Він є обмеженим досвідом пізнання, динамічним і одночасно статичним [5].

Фундатор учинкового напрямку в сучасній психології, відомий автор філософсько-психологічної концепції вчинку В. А. Роменець акцентував увагу на проблемі вибору, характеризуючи природу вчинку, етапи вчинкового акту, а саме ситуацію, мотивацію, дію і післядію.

Ситуація, яка готує людину до майбутнього вибору, є і зовнішнім середовищем, і суб'єктивними життєвими обставинами, і процесом трансцендування людини за межі цих зовнішніх і внутрішніх детермінант. Розвиток ситуації завжди передбачає зовнішній і внутрішній конфлікти як стартовий майданчик для вчинку.

Мотивація, психологічним ядром якої є боротьба мотивів, - це розгорнуте прийняття рішення, тобто, вибір. В.А. Роменець показує, як цей процес боротьби мотивів може тяжити до залежності від обставин (фаталізм) або нехтування обставинами (волюнтаризм).

Мотив вчинку втілюється у вчинковій дії, яка переростає в післядію, коли реальні наслідки вибору стають об'єктом рефлексії.

В. А. Роменець підкреслює значущість соціуму для розвитку особистості, роль зовнішніх детермінант у життєвих виборах. Для нього моральність, духовність формуються під впливом ззовні. Які впливи, така й людина.

Особистість вибирає не відокремлено від навколишнього світу, а будучи включеною у свій життєвий світ з його складними взаємопроекціями внутрішнього і зовнішнього одне на одне. Вибір завжди є стрибком з однієї сфери життєдіяльності до іншої, “вибухом” повсякденності, перетворенням і себе, і свого світу [7].

Т.М. Титаренко підкреслює, що вибір як творче самоздійснення є необхідною умовою життєдіяльності людини. Жити, не роблячи виборів, не випадає, хоча й інколи дуже бажано. Життєвий вибір є складною, не дуже приємною діяльністю, яка передбачає наявність певного рівня відповідальності й свободи. Вибираючи, людина може бути дуже залежною від обставин або нехтувати обставинами. Саме спосіб робити вибір, відчувачи відповідальність або перекладаючи її на оточення, і є критерієм поділу людей на екстерналів та інтерналів. Кожна особистість на певному етапі свого розвитку має більш-менш проявлену здатність свідомо змінюватися, тобто робити самостійні життєві вибори. Готовність до вибору передбачає не загальмоване, не викривлене психологічними захистами бажання [9].

Як бачимо, при всьому різноманітті досліджень проблемі вибору не вистачає єдності, як у напрямку дослідницьких парадигм, так і у термінологічному значенні. Враховуючи всю багатоаспектність категорії вибору, доцільно охарактеризувати види вибору.

В.А. Мещеряков відповідно до характеру ситуації і ступеню прояву суб'єктивності особистості при здійсненні вибору, виділяє такі види вибору:

1. Життєвий вибір як зразок реальної поведінки. В ньому відображається світогляд, орієнтація особистості на прийняті, соціально значимі цінності. Сукупність отриманих ціннісних орієнтацій, по-перше, забезпечує стійкість особистості, по-друге, є важливим фактором регуляції, детермінації мотивації особистості. Механізм дії і розвитку ціннісних орієнтацій обумовлений необхідністю вирішення протиріч та конфліктів у мотиваційній сфері, селекції прагнень особистості в процесі життєвого шляху, тобто необхідністю вибору. Автор наголошує, що життєвий вибір актуалізується у біфуркаційних точках життєвого шляху, а саме точках переходу суб'єкта вибору з одного стану у якісно новий.

2. Екзистенціальний вибір передбачає вибір фундаментальних основ людського життя, акт запитування про смисл існування у критичній, пороговій ситуації. Специфіка екзистенціального вибору полягає в усвідомленні безпосереднього зв'язку між смислом людського життя і розумінням самої екзистенції як короткочасного переходу від народження до смерті. Від екзистенціального вибору залежить характер життя людини. Вибір дає змогу людині обрати жити чи існувати, стати людиною чи не стати. Для цього одного акту самоздійснення або самозаперечення недостатньо, оскільки треба зуміти залишитися людиною на протязі відведеного часу.

3. Моральний вибір розглядається як акт доцільної діяльності, пошуків особистості. Він виявляється у свідомій перевазі певної системи цінностей, лінії поведінки або конкретному вчинку, коли людина повинна прийняти моральне рішення і забезпечити його реалізацію. Найяскравіше моральний вибір здійснюється у ситуації морального конфлікту, яка його актуалізує. Особливість вияву

вибору тоді полягає у констатації моральною свідомістю особистості протиріччя: здійснення кожної з обраних можливостей вчинку на користь будь-якої моральної норми одночасно призводить до порушення іншої норми, яка мала для людини певну моральну цінність. Це означає, що вирішення моральних конфліктів базується на побудові ієрархії моральних цінностей з чітким усвідомленням діалектики абсолютного й відносного у застосуванні будь-якої моральної норми.

4. Під соціальним вибором розуміється відносно усвідомлене виявлення суб'єктом історичної дії цілей своєї діяльності і засобів їх досягнення. Зазвичай, проблема соціального вибору актуалізується у специфічних, кризових і катастрофічних для суспільства ситуаціях. В цей час соціум знаходиться в точці біфуркації. Вектор подальшого розвитку соціуму залежить від соціального вибору.

Справжній вибір суб'єкта залежить від сукупності об'єктивних умов і суб'єктивних факторів, які складним чином взаємодіють між собою. Об'єктивна історична закономірність по-різному визначає хід історичного розвитку. У соціальному виборі значну роль відіграє історична випадковість. Як наслідок, соціальний вибір обумовлює в значній мірі реалізацію можливих варіантів розвитку суспільства в даний момент.

Узагалюючи, можна зазначити, що у реальному житті спостерігаються випадки взаємопереходу виділених видів вибору, що надзвичайно ускладнює для людини проблему вибору [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, вибір – це і процес, і результат цього процесу. В межах різних психологічних напрямків і підходів вибір визначається та досліджується за критеріями особистості, участі свідомості, рівня психічної регуляції поведінки і діяльності людини, індивідуальних особливостей людини, ефективності вибору, наявності альтернатив вибору, структури, зворотності і масштабності.

Вибір у різному ступеню є усвідомленим процесом прийняття особистістю рішення, ґрунтуючись на результатах порівняння у конкретній життєвій ситуації різних альтернатив. Завершеність вибору оцінюється, головним чином, за наявністю результату, а не за часовими рамками і не за стадіальністю. Динаміка вибору розглядається у контексті впевненості суб'єкта у власному виборі, появи сумнівів при обранні тієї чи іншої альтернативи.

Література

1. Адлер А. Наука жить / А.Адлер. – Киев: Port-Royal 1997. – 288 с.
2. Асмолов А.Г. Психология индивидуальности: Новые модели и концепции / Под научной ред. Старовойтенко Е.Б., Шадрикова В.Д. – М.: НОУ ВПО МПСИ, 2009. – 384 с.
3. Выготский Л.С. Психология / Л.С. Выготский. – М.: Эксмо-пресс, 2002. – 1008 с.
4. Зотов А.Ф. Современная западная философия / А.Ф. Зотов. – М.: Высшая школа, 2005. – 781 с.
5. Комлев А.А. Жизненный выбор человека: виды и факторы влияния в аспекте возможностей / А.А. Комлев // Мир психологии. – 2004. - №4. – С.41-51.
6. Мещеряков В.А. Выбор как научная категория [Електроний ресурс] / В.А. Мещеряков, - Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/vybor-kak-nauchnaya-kategoriya>.
7. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – Вид. 6-те. – К.: Либідь, 2006. – 632 с.
8. Сафин В.Ф. Психология самоопределения личности / В.Ф. Сафин. – Учеб. пособие. — Свердловск: Свердл. пед. институт, 1986. — 142 с.
9. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко. - К.: Либідь, 2003. - 376 с.
10. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности [Електроний ресурс] / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/hjelz01/index.htm>.
11. Маслоу А., Мэй Р., Оллпорт Г., Роджерс К. Экзистенциальная психология / А. Маслоу, Р. Мей, Г. Оллпорт. – [М.: Институт общегуманитарных исследований, Инициатива, 2005. - 160 с.

References translated and transliterated

1. Adler A. Nauka zhit' [Science live] / A.Adler. – Kiev: Port-Royal 1997. – 288 s.
2. Asmolov A.G. Psihologija individual'nosti: Novye modeli i koncepcii [Psychology of personality: New models and concepts] / Pod nauchnoj red. Starovojtenko E.B., Shadrikova V.D. – М.: NOU VPO MPSI, 2009. – 384 s.
3. Vygotskij L.S. Psihologija [Psychology] / L.S. Vygotskij. – М.: Jeksmo-press, 2002. – 1008 s.
4. Zotov A.F. Sovremennaja zapadnaja filosofija [Modern western philosophy] / A.F. Zotov. – М.: Vysshaja shkola, 2005. – 781 s.
5. Komlev A.A. Zhiznennyj vybor cheloveka: vidy i faktory vlijaniya v aspekte vozmozhnostej [Human life choices: types and factors of influence in the aspect of opportunities] / A.A. Komlev // Mir psihologii. – 2004. - №4. – S.41-51.
6. Meshherjakov V.A. Vybor kak nauchnaja kategorija [Choice as a scientific category] [Elektronij resurs] / V.A. Meshherjakov, - Rezhim dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/n/vybor-kak-nauchnaya-kategoriya>.

7. Osnovi psihologii: Pidruchnik [Fundamentals of psychology] / Za zag. red. O.V. Kirichuka, V.A. Romencja. – Vid. 6-te, stereotip. – K.: Libid', 2006. – 632 s.
8. Safin V.F. Psihologija samoopredelenija lichnosti [Psychology of personality self-determination] / V.F. Safin. – Ucheb. posobie. – Sverdlovsk: Sverdl. ped. institut, 1986. — 142 s.
9. Titarenko T. M. Zhittevij svit osobistosti u mezhah i za mezhami budennosti [The personal life of the individual within and beyond everyday life] / T.M. Titarenko. - K.: Libid', 2003. - 376 s.
10. H'ell L., Zigler D. Teorii lichnosti [Personality theories] [Elektronij resurs] / L. H'ell, D. Zigler. – Rezhim dostupu: <http://psylib.org.ua/books/hjelz01/index.htm>.
11. Maslou A., Mjej R., Ollport G., Rodzhers K. Jekzistencial'naja psihologija [Existential psychology] / A. Maslou, R. Mej, G. Olport. – []M.: Institut obshhegumanitarnyh issledovanij, Inicijativa, 2005. - 160 s.

УДК: 159.9

<https://doi.org/10.26661/2310-4368-2019-2-16-09>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТІЛЕСНІСТЬ» У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Є.М. Калюжна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0735-2247>
epsi1974@gmail.com

Н.В. Савченко

аспірантка кафедри психології Інститут підготовки кадрів ДСЗУ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5377-6561>
ninailkiev2304@gmail.com

Калюжна Є.М., Савченко Н.В. Методологічні підходи до визначення поняття «тілесність» у сучасній психології. У статті здійснений аналіз поняття «тілесність» крізь призму вчень, поглядів, концепцій, теорій та ідей філософів і науковців. Проаналізовані концептуальні позиції різних дослідників щодо визначення сутності цього поняття. Представлені погляди класиків минулого та дослідників сьогодення. Підкреслена значимість психологічного дослідження феномену тілесності на основі суб'єктивного підходу. Сформульований висновок про те, що дослідження феноменології тілесності доцільно вибудовувати на розумінні психіки як інформаційного ресурсу, що програмується мовою в суб'єктивно-соціальному середовищі.

Ключові слова: тілесність, психіка, об'єктивний підхід, суб'єктивний підхід, методологія.

Kalyuzhnaya, Eu.M., Savchenko, N.V. Methodological approaches to the definition of the concept of "physicality" in modern psychology. The article analyzes the concept of "physicality" through the prism of the studies, concepts, theories and ideas of philosophers and scientists, who made a significant contribution to the development of the problem of physicality and its filling with modern psychological content. The perspectives of various researchers on the nature of physicality – from the classics of the past to the scholars of the present – have been highlighted in the paper. Methodological positions of various scientific schools, directions of study of physicality of both theoretical and applied importance have been analyzed and compared. It has been generalized approaches to the study of the relationship between the physical and mental in psychology, physiology, psychotherapy. Two working models of the functioning of the psyche as a specific information system are presented today. Some historical prerequisites of this view of mental activity in works of domestic and foreign researchers have been pointed out. It has been substantiated the fundamental differences between the nervous and mental functioning of the organism and the individual. The position of modern scholars is presented and argued that mental activity is scientifically justified as a obtained, programmed function that is formed in the social information space. The presence of a healthy brain is a necessary but insufficient condition for a healthy mental functioning of the individual. The conceptual assumption that the brain is inherently a material structure on which the psyche functions, while the psyche can be represented as a specific intangible information process in the biological system. The importance of psychological study of the phenomenon of physicality based on a subjective approach has been emphasized. It has been concluded that the study of the phenomenology of physicality is most appropriate to build on the understanding of the psyche as an information resource programmed by language in the subjective and social environment.

Keywords: physicality, psyche, objective approach, subjective approach, methodology.